॥ चतुर्थोऽध्यायः ॥ ॥ कैवल्य-पादः ॥

जन्मौषधिमन्त्रतपःसमाधिजाः सिद्धयः ॥ ४.१॥

जात्यन्तरपरिणामः प्रकृत्यापूरात् ॥ ४.२॥

निमित्तमप्रयोजकं प्रकृतीनां वरणभेदस्तु ततः क्षेत्रिकवत् ॥ ४.३॥

निर्माणचित्तान्यस्मितामात्रात् ॥ ४.४ ॥

प्रवृत्तिभेदे प्रयोजकं चित्तमेकमनेकेषाम् ॥ ४.५॥

तत्र ध्यानजमनाशयम् ॥ ४.६॥

कर्माशुक्लाकृष्णं योगिनस्त्रिविधमितरेषाम् ॥ ४.७॥

ततस्तद्विपाकानुगुणानामेवाभिव्यक्तिर्वासनानाम् ॥ ४.८॥

जातिदेशकालव्यवहितानामप्यानन्तर्यं स्मृतिसंस्कारयोरेकरूपत्वात् ॥ ४.९॥

तासामनादित्वं चाशिषो नित्यत्वात् ॥ ४.१०॥

हेतुफलाश्रयालम्बनैः सङ्गृहीतत्वादेषामभावे तदभावः ॥ ४.११॥

अतीतानागतं स्वरूपतोऽस्त्यध्वभेदाद्धर्माणाम् ॥ ४.१२॥

ते व्यक्तसूक्ष्मा गुणात्मानः ॥ ४.१३ ॥

परिणामैकत्वाद्वस्तुतत्त्वम् ॥ ४.१४ ॥

वस्तुसाम्ये चित्तभेदात्तयोर्विभक्तः पन्थाः ॥ ४.१५॥

न चैकचित्ततन्त्रं वस्तु तदप्रमाणकं तदा किं स्यात् ॥ ४.१६॥

तदुपरागापेक्षित्वाच्चित्तस्य वस्तु ज्ञाताज्ञातम् ॥ ४.१७॥

सदा ज्ञाताश्चित्तवृत्तयस्तत्प्रभोः पुरुषस्यापरिणामित्वात् ॥ ४.१८॥

न तत्स्वाभासं दृश्यत्वात् ॥ ४.१९॥

एकसमये चोभयानवधारणम् ॥ ४.२०॥

चित्तान्तरदृश्ये बुद्धिबुद्धेरतिप्रसङ्गः स्मृतिसङ्करश्च ॥ ४.२१॥

चितेरप्रतिसङ्क्रमायास्तदाकारापत्तौ स्वबुद्धिसंवेदनम् ॥ ४.२२॥

द्रष्टृदृश्योपरक्तं चित्तं सर्वार्थम् ॥ ४.२३॥

तज्जः संस्कारोऽन्यसंस्कारप्रतिबन्धी ॥ १.५०॥

तस्यापि निरोधे सर्वनिरोधान्निर्बीजः समाधिः ॥ १.५१॥

॥ इति पतञ्जलि-विरचिते योग-सूत्रे प्रथमः समाधि-पादः ॥

तदसङ्ख्येयवासनाभिश्चित्रमपि परार्थं संहत्यकारित्वात् ॥ ४.२४ ॥

विशेषदर्शिन आत्मभावभावनाविनिवृत्तिः ॥ ४.२५॥

तदा विवेकनिम्नं कैवल्यप्राग्भारं चित्तम् ॥ ४.२६ ॥

तच्छिद्रेषु प्रत्ययान्तराणि संस्कारेभ्यः ॥ ४.२७॥

हानमेषां क्लेशवदुक्तम् ॥ ४.२८॥